

Perustuslakivaliokunta
PeV@eduskunta.fi

KIRJALLINEN ASiantuntijalausunto kielellisistä oikeuksista viittomakieltä käyttävien osalta hallituksen esitykseen maakuntien perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistusta koskevaan lainsäädäntöön (HE 15/2017 VP)

LYHYESTI:

- 1) lakiehdotuksiin on lisättävä viittomakielilaki vahvemmin. Erityisesti järjestämislain 6 § PALVELUJEN KIELI -pykälän tulee sisällyttää viittomakielilaki,**
- 2) Maakuntiin tulee saada viittomakielen vaikuttamistoimielin vastaavalla tavalla kuin vähemmistökielille on oma vaikuttamistoimielimensä sekä**
- 3) tulkkaukspalveluiden järjestämistapoja maakunnissa tulee arvioida tarkemmin.**

Kuurojen Liitto ry haluaa kiittää perustuslakivaliokuntaa mahdollisuudesta lausua tähän tärkeään asiaan ja haluaa tuoda esiin seuraavaa:

Yleistä

Lakipaketti vähättelee viittomakieltä käyttävien kielellisiä oikeuksia, koska se tarkastelee viittomakieltä käyttäviä ainoastaan aistivamman näkökulmasta. Tämä on riittämätöntä. Jo perustuslain 17 § 3 mom. puhuu kahdesta eri ryhmästä: ensinnäkin viittomakieltä käyttävistä sekä toiseksi aisti- ja puhevamman vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevista. Osa viittomakieltä käyttävistä kuuluu näihin molempiin ryhmiin. Tämä tulee ottaa huomioon kaikessa lainsäädännössä, jotta viittomakielilaki (359/2015) voi tosiasiallisesti toteutua.

Syrjinnän kiellon sisältävän perustuslain 6 §:n 2 momentin mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan vammaisuuden tai kielen perusteella. Asiakkaalla on laillinen oikeus osallistua omien palveluidensa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Oikeus osallistumiseen on vahva ja perustavanlaatuinen oikeus, joka saa tukea useista eri laeista sekä YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevasta sopimuksesta. Viranomaisilta voidaan vaatia aktiivisia toimenpiteitä osallisuuden toteuttamiseksi.

Järjestettäessä sote -palveluita on viranomaisten otettava huomioon viittomakielisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen yhdenvertaisesti muiden kanssa. Julkista valtaa velvoittaa perustuslain 22 §:n säännös velvollisuudesta turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen sekä yhdenvertaisuuslain säännös yhdenvertaisuuden edistämiselvoitteista. Julkisen vallan on otettava huomioon erilaisten ryhmien erilaiset tarpeet ja huomioitava ne palveluita järjestettäessä. Yhdenvertaisuuslaissa on lisäksi säännökset positiivisesta erityiskohtelusta. Lain 9 §:n mukaan sellainen oikeasuhtainen erilainen kohtelu, jonka tarkoituksena on tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen taikka syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäiseminen tai poistaminen, ei ole syrjintää. Tämä tarkoittaa sitä, että jos esim. viittomakielisille järjestetään

heidän tarpeensa mukaisia erityispalveluita, joilla edistetään heidän tosiasiallista yhdenvertaisuuttaan, ei menettely ole ei-viittomakielisten syrjintää.

Tästä syystä esitämme, että

1) lain yleisperusteluihin on tehtävä seuraavat korjaukset:

s. 18 Kielelliset oikeudet: ”Lisäksi muita kieliä puhuvien asema otetaan huomioon lainsäädännössä, samoin viittomakieltä käyttävien ja muiden aistivammaisten asema.” tulee korjata muotoon: ”**Lisäksi muita kieliä puhuvien asema otetaan huomioon lainsäädännössä, samoin viittomakieltä käyttävien ja TULKITSEMIS- JA KÄÄNNÖSAPUA TARVITSEVIEN vammaisten HENKILÖIDEN asema.**”

s. 24 ”Perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla. Tästä oikeudesta on säädetty tarkemmin vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta annetussa laissa (133/2010).” tulee korjata muotoon: ”**Perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla. NÄISTÄ oikeuksista on säädetty tarkemmin VIITTOMAKIELILAISSA (359/2015) JA vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta annetussa laissa (133/2010).**”

2) Järjestämislakiehdotuksen 6 § Palvelujen kieli on korjattava kuulumaan seuraavasti:

(1.mom.) Lisätään momentin loppuun: ”**LISÄKSI VIITTOMAKIELTÄ KÄYTTÄVÄLLÄ ON OIKEUS KÄYTTÄÄ VIITTOMAKIELTÄ JA SAADA TIETOA VIITTOMAKIELELLÄ.**”

(2. mom.) Muotoillaan uudelleen: ”**Jos sosiaali- tai terveydenhuollon henkilöstö ei hallitse muita kuin 1 momentissa tarkoitettuja PUHUTTUJA kieliä, ON VIITTOMAKIELTÄ KÄYTTÄVÄLLE ASIAKKAALLE TAI POTILAALLE JÄRJESTETTÄVÄ VIIPYMÄTTÄ VIITTOMAKIELEN TULKKAUS. TULKKAUS ON JÄRJESTETTÄVÄ MYÖS SILLOIN, KUN SE ON TARPEEN ASIAKKAAN TAI POTILAAN AISTI- TAI PUHEVAMMAN TAKIA.**”

Vastaavasti myös yksityiskohtaisia perusteluja tulee muuttaa em. korjausehdotuksen mukaisiksi:

(1. mom.) Lisätään: ”Lainkohdassa säädetään myös viittomakieltä käyttävien kielellisistä oikeuksista. Perustuslain 17 § 3 mom. mukaan viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla. Viittomakielilain (359/2015) 3 § sisältää viranomaiselle velvollisuuden edistää viittomakieltä käyttävien mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään. Järjestämislaila edistetään viittomakieltä käyttävien kielellisiä oikeuksia ja vastaavat muutokset tehdään sosiaali- ja terveydenhuollon erityislainsäädäntöön. Jos viittomakieltä käyttävän asiakkaan tarve sosiaali- tai terveyspalveluihin on pitkäkestoinen, hän ei kykene toimimaan tulkin välityksellä tai palvelun käyttö tulkin välityksellä ei ole palvelun luonteen vuoksi tarkoituksenmukaista, palvelu tulee tuottaa hänen äidinkielellään eli suomalaisella tai suomenruotsalaisella

viittomakielellä. Jos äidinkielistä palvelua on saatavilla ja se on asiakkaan edun mukaista, on asiakkaalla oltava mahdollisuus hakeutua äidinkielisten palvelujen piiriin yli maakuntarajojen.”

(2.mom.) Lisätään: ”viittomakieltä käyttävän asiakkaan käyttäessä lyhytkestoisia palveluja tai tarpeen ilmaantuessa äkillisesti äidinkielen huomioiminen voi tarkoittaa viittomakielen tulkkauksen käyttöä. Tuolloin palvelua tuottavan tahon on selvitettävä viipymättä, tarvitseeko viittomakieltä käyttävä asiakas tai potilas tulkkausta ja huolehdittava siitä, että hän saa tarvitsemaansa tulkkausta mahdollisimman pian. Tulkin välityksellä voidaan selvittää asiakkaan tai potilaan oma näkemys tulkkauksen käytöstä jatkossa. Tulkkausta järjestettäessä asiakkaan itsemääräämisoikeutta on kunnioitettava ja hänen mielipiteensä mm. siitä, missä tilanteissa ja kuinka kauan tulkkausta tarvitaan, on huomioitava.

Tulkkaus on järjestettävä vastaavalla tavalla myös silloin, kun se on tarpeen asiakkaan tai potilaan aisti- tai puhevian takia. Tulkkauksen käyttö on asiakkaan ja potilaan oikeuksien toteutumisen lisäksi välttämätöntä erityisesti potilasturvallisuuden vuoksi, ja tärkeää myös päällekkäisten kustannusten välttämisen kannalta. Lainkohtaa vastaava muutos tehdään myös lakiin potilaan oikeuksista ja lakiin sosiaalihuollon asiakkaan oikeuksista sekä muihin erityislainsäädännön kohtiin.”

**3) Maakuntalaki / Luku 5 / Maakunnan asukkaiden osallistumisoikeus / 27 §
Vähemmistökielten toimielimet:**

LISÄTTÄVÄ uusi, neljäs momentti, jossa todetaan:

”MAAKUNTAHALLITUKSEN TULEE ASETTAA VIITTOMAKIELTEN VAIKUTTAMISTOIMIELIN. TOIMIELIMEN JÄSENEKSI VALITAAN VIITTOMAKIELTÄ KÄYTTÄVIÄ ASUKKAITA EDUSTAVIA HENKILÖITÄ. TOIMIELIMEEN SOVELLETAAN MUUTOIN MITÄ 2 MOMENTISSA SÄÄDETÄÄN VÄHEMMISTÖKIELEN VAIKUTTAMISTOIMIELIMESTÄ.”

Yksityiskohtaisiin perusteluihin lisätään vastaavasti:

”Lain 23 §:ssä säädetään yleisistä osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksista maakunnassa. Maakuntavaltuuston tulee maakuntastrategiassa ottaa huomioon asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet ja tällä edistää eri asukasryhmien ja eri palvelun käyttäjien osallistumista itselleen sopivalla tavalla (s.37). Viittomakieltä käyttävien kuurojen osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet omaa ryhmäänsä koskevien kahden eri syrjäntäperusteen (vamman, kieli) osalta ovat erittäin heikot. Viittomakieltä käyttäviä asuu suhteellisen tasaisesti eri puolilla Suomea, joten ei ole tarkoituksenmukaista eritellä niitä maakuntia, joiden osalle asetettaisiin erillinen velvoite ottaa tämä erityisryhmä huomioon pykälän 23 yksityiskohtaisten perustelujen esittämällä tavalla.

Suuri osa viittomakieltä käyttävistä kuuroista kokee olevansa ensisijaisesti kieli- ja kulttuuriryhmään kuuluvia, ja vammaisneuvostojen työskentelyyn osallistuminen on

heidän osaltaan ollut vähäistä koko sen ajan, kun vammaisneuvostoja on ollut. Ryhmää ei myöskään tule käsittää ainoastaan kuulovamman näkökulmasta, vaan heidän kielelliset tarpeensa tulee huomioida: äänellisen viestinnän (esimerkiksi tiedotusvideoissa) lisäksi on käytettävä ensisijaisesti viittomakielistä viestintää ja sen rinnalla kirjoitettua kieltä.

Viittomakielten vaikuttamistoimielin on tärkeä tekijä kustannustehokkaiden palvelujen järjestämisessä. Maakuntatasoinen tieto oman alueen viittomakieltä käyttävien määristä, ikäryhmistä ja tarpeista välittyisi toimielimen kautta hoito- ja palveluketjujen ja sähköisten palvelujen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin ja edistäisi siten viittomakielilain tarkoitusta. Toimielin toteuttaisi myös YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen periaatetta siitä, että viittomakielet tulee tunnustaa yhdenvertaisiksi kieliksi puhuttujen kielten rinnalla. Lisäksi toimielin toteuttaisi yleissopimuksen Artiklan 4.3 Osallistaminen velvoitetta: ”Laadittaessa ja toimeenpantaessa lainsäädäntöä ja politiikkoja, joilla tätä yleissopimusta pannaan täytäntöön, sekä muissa vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksentekoprosesseissa sopimuspuolten tulee neuvotella tiiviisti vammaisten henkilöiden kanssa ja aktiivisesti osallistaa heidät, mukaan lukien vammaiset lapset, heitä edustavien järjestöjen kautta.”

4) Tulkkauksen järjestämistapoja on arvioitava uudelleen

Kuurojen Liitto ry esittää, että viittomakielen tulkkauksen (ml. muut tulkkauksen muodot) järjestämistapojen tarkoituksenmukaisuutta tarkasteltaisiin osana sote-kokonaisuudistusta, sillä vuodesta 1979 lähtien järjestetyn viittomakielen tulkkauksen piirissä nimenomaan sote-palvelut ovat olleet useimmin tarvittu tulkkauksen aihepiiri. Kysymys on kytköksissä myös palvelujen tuottamista koskevaan lakiesitykseen.

Viranomainen tulee toiminnassaan tarvitsemaan viittomakielen tulkkausta silloin, kun potilas tai asiakas on viittomakieltä käyttävä kuulo- tai kuulonäkövammaisen eikä henkilöstö hallitse kyseistä kieltä. Lakiesityksistä ei käy tässä vaiheessa ilmi, millä tavoin palvelujen järjestämisestä vastaavat maakunnat ja muut palvelun tuottajat hankkivat kyseisen tulkkauksen. Tulkkausta järjestettäessä myös asiakkaan mielipide on huomioitava mm. missä tilanteissa ja kuinka kauan tulkkausta tarvitaan.

Toisin kuin puhutuissa kielissä, viittomakielen tulkkaus kuuluu Kelan järjestämisvastuuseen. Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta on kuitenkin **toissijainen, joten se ei nykytulkinnan mukaan kata sosiaali- ja terveydenhuollon piiriin kuuluvaa tulkkausta, ei edes tulkkitilausten hoitamista**. Kela välittää tulkkeja ainoastaan yksityishenkilöille, joilla on henkilökohtainen tulkkauspalvelupäätös. Kielellisten oikeuksien näkökulmasta Kelan järjestämän tulkkauspalvelun ongelmana on se, ettei tähänastisilla kilpailutuksilla ole tosiasiallisesti voitu vastata asiakkaiden kielellisiin tarpeisiin, koska tulkit lähetetään hinnan eikä laadun perusteella asetetussa järjestyksessä.

Viittomakielen tulkkausta tarjoavien palveluntuottajien näkökulmasta vaikuttaa kohtuuttomalta, että niiden tulisi osallistua Kelan kilpailutuksen lisäksi toiseen / viiteen / kahdeksaantoista

kilpailutukseen. Vielä kohtuuttomampaa tämä olisi asiakkaiden perusoikeuksien näkökulmasta, jos tämäkin / nämäkin hankinnat kilpailutettaisiin siten, että laatuksiteerit sivuutetaan.

Mikäli kilpailutus järjestetään Kelan lisäksi 18 maakunnassa, ei ole mitään takeita siitä, että palvelusta tulee tasa-arvoista sekä alueellisesti että eri asiakasryhmien kesken. Tulkkauspalveluiden siirto Kelan vastuulle tapahtui juuri siksi, ettei kuntien välillä ollut tasa-arvoista tulkkauspalvelua. Mikäli on 18+1 kilpailutusta, palataan ikään kuin takaisin kunta-aikaan ja se on askel taaksepäin. Lisäksi täytyy pohtia, miten valinnanvapaus toteutuu tulkkauspalveluissa jatkossa vai jääkö se ainoana vammaisiin liittyvänä palveluna valinnanvapauden soveltamisalan ulkopuolelle.

LOPUKSI

Haluamme vielä todeta, että nykyisellään sosiaali- ja terveyspalveluissa viittomakielisten asema on heikompi kuin lainsäädäntöä tarkastelemalla voisi olettaa. Asiakas- ja potilaslakien heikko velvoittavuus ”tulkkitsemisen järjestämiseen mahdollisuuksien mukaan” tarkoittaa yhä tänä päivänä sitä, että viittomakieltä käyttävä joutuu pinnistelemaan vaikkapa sairaalassa ilman tulkkia, sen tiedon varassa, mitä hänelle kynän ja paperin avulla kerrotaan tai luottaen kuoron kykyyn lukea huulilta.

Suhteellisuusperiaatteen mukaan ”toimien on oltava oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään”. Jos asiakkaan tai potilaan mahdollisuutta kertoa tarpeistaan omalla kielellään rajoitetaan, ei voida etsiä ratkaisuja hänen ongelmiinsa. Toivetta tulkin käytöstä ei yhdenvertaisuuslain mukaan saa evätä (ks. kohtuulliset mukautukset; syrjinnän kieltö). Myös **luottamuksensuojan** periaatetta tulee noudattaa. Viittomakielilaki ja yhdenvertaisuuslaki sekä YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ovat synnyttäneet viittomakieltä käyttäville oikeutettuja odotuksia siitä, että kyseiset säädökset toisivat heille suojaa yhtäältä kieli- ja kulttuurinäkökulmasta ja toisaalta vammaisnäkökulmasta.

Valinnanvapauslain ja muun sote-lainsäädännön tulee olla sopusoinnussa **hyvän hallinnon periaatteiden** kanssa. Hallintolain ilmaus ”tulee vireille viranomaisen aloitteesta” koskee myös julkisen hallintotehtävän hoitamiseen liittyvää tosiasiallista toimintaa, esimerkiksi opetuksen antamista ja sairaanhoitoa. Sote-palveluissa on huomioitava asiakkaan äidinkieli, ja tästä on jo olemassa erillinen edistämismuutosehdotus viittomakielilain 3 §:ssä.

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista tuli voimaan 10.6.2016. Sopimus on lain tasoisesti voimassa ja asettaa julkiselle vallalle yhdessä perustuslain 22 §:n kanssa velvollisuuksia ryhtyä sopimuksessa mainittuihin toimenpiteisiin sekä edistää vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteutumista. Sopimuksen säännökset ja velvoitteet tulee lisäksi ottaa huomioon sovellettaessa muuta lainsäädäntöä, joka liittyy vammaisten henkilöiden oikeuksiin. Sopimuksen yleisinä periaatteina ovat mm. yhdenvertaisuus, osallisuus, itsemääräämisoikeus ja esteettömyys. Sopimuksen määritelmässä todetaan, että sopimuksessa ”kieli” sisältää puhutut kielet sekä viittomakielet ja muut ei-puhutun kielen muodot. Sopimuksen 21 artiklassa sanan- ja mielipiteenvapaudesta sekä tiedonsaannista velvoitetaan sopimuspuolia tunnustamaan viittomakielen käyttöä ja edistämään sitä.

Vammaissopimuksen säännökset sekä erityisesti yhdenvertaisuuslain 15 §:n säännökset kohtuullisista mukautuksista ovat tärkeitä argumentteja vaadittaessa viittomakielen huomioimista järjestämislaissa. Järjestämislain eräänä keskeisenä tavoitteena on edistää yhdenvertaisia palveluita kaikille. Toisaalta sekä sosiaalihuoltolain että potilaslain tavoite on antaa mahdollisimman hyvää palvelua asiakkaille. Kuurojen Liitto ry:n toive on, että myös viittomakieltä käyttävät huomioidaan tämän tavoitteen toteuttamisessa jatkossa paremmin kaikessa päätöksenteossa: palveluntarvetta arvioitaessa, päätöksenteon yhteydessä sekä palveluja järjestettäessä. Tämä voi tapahtua tosiasiallisesti vain viittomakieltä käyttäen.

Helsingissä 30.5.2017

Markku Jokinen
Toiminnanjohtaja